

Козюбра М. І.

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ТРИКУТНИК ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО МЕТОДОЛОГІЇ В ЮРИДИЧНОМУ ТЛУМАЧЕННІ

У статті розкрито можливості та особливості використання такої специфічної для герменевтики категорії, як герменевтичний трикутник, тобто взаємовідносин між автором тексту, самим текстом та його інтерпретатором, для поглибленого осмислення однієї з найдавніших проблем юриспруденції – тлумачення юридичних текстів, ступінь опанування мистецтва якого значною мірою визначає рівень професіоналізму юриста.

У зв'язку з цим піддано критичному аналізу найпоширеніші в правознавстві підходи до розуміння мети тлумачення текстів законів та інших нормативних актів – виявлення волі законодавця (нормодавця), його намірів; з'ясування «об'єктивного змісту», або в іншому варіанті – «істинного смислу», норм закону (іншого нормативного акта).

У статті здійснено спробу відповідати на основне і найскладніше питання, яке виникає в процесі застосування герменевтичного трикутника під час тлумачення тексту закону: яку роль у цьому трикутнику відведено інтерпретатору, зокрема судді, – виключно виявника волі автора тексту закону – законодавця, його намірів, об'єктивного (істинного) смислу (змісту) норми закону, що тлумачиться, тобто роль його споживача чи активного творця – співавтора закону без зміни при цьому його тексту. На основі аналізу праць представників герменевтики та інтерпретаційної практики у статті проводиться думка про те, що будь-яке тлумачення текстів законодавства не існує як щось незалежне від волі юридичного інтерпретатора, без врахування ним особливостей конкретно-історичної ситуації, в якій воно здійснюється. Тлумачення завжди пов'язане з актуалізацією текстів законів, їх пристосуванням до місця, часу та конкретної ситуації, яку розглядає суд чи інший суб'єкт нормозастосування. Цим зовсім не заперечується, що те чи інше положення закону можна зрозуміти краще, звернувшись до його витоків, застосувавши для цього історичний і телеологічний способи тлумачення. Наведені у статті приклади з практики лише підтверджують, що значення цих способів тлумачення не варто перебільшувати, оскільки положення закону дуже часто не дають відповіді про намір законодавця або якщо й дають, то переважно не можуть бути застосовані так, як це задумував законодавець.

З огляду на це, значну увагу приділено складнощам інтерпретації тексту закону із застосуванням методології герменевтичного трикутника. Водночас наголошено на тому, що загальний методологічний підхід до взаємовідносин між інтерпретатором, автором тексту закону – законодавцем і самим текстом, який випливає зі сформульованої творцем теорії інтерпретації в дусі герменевтичних ідей Ф. Шляйєрмахером головної мети герменевтичного методу – інтерпретатор повинен зрозуміти автора і його працю краще, ніж він сам її розуміє, – може бути застосований під час юридичного тлумачення норм законів (інших нормативних актів). Він конкретизований у відомому висловлюванні Г. Радбруха, згідно з яким інтерпретатор може розуміти закон краще, ніж його творці, а сам закон може бути мудрішим за його розробників. Щоправда, для цього юрист-інтерпретатор повинен мати вміння аналізувати як сам текст закону, так і той контекст, у якому закон функціонує, – все розмаїття життєвих і юридичних питань, які постають перед інтерпретатором під час юридичного тлумачення. У тлумаченні норм законів (інших нормативних актів) найяскравіше проявляється креативність інтерпретаторів, тобто здатність відхилятися від стереотипів мислення, бачити проблеми під нетрадиційним кутом зору і вирішувати їх нестандартним способом у межах верховенства права. Важливе значення у формуванні такої креативності має суттєве підвищення професійної майстерності юристів, значну роль у якій відіграє формування у них непозитивістського стилю мислення.

Ключові слова: герменевтика, герменевтичний метод, тлумачення, закон, інтерпретатор, споживач, творець, мудрість, креативність.

Постановка проблеми. Попри те що ідеї герменевтики використовуються в юриспруденції вже доволі тривалий час, ставлення до них серед закордонних і вітчизняних правознавців залишається неоднозначним. Поряд з явним перебільшенням їхнього значення деякими науковцями чимало фахівців беруть під сумнів можливість застосування герменевтичних методів у дослідженні правових явищ і процесів. Проте, хоч би як хто до них ставився, не можна заперечити, що надбання герменевтики дали багатий матеріал для поглиблених роздумів як науковців, так і юристів-практиків над складною і багатогранною природою права, безперечно сприяючи глибшому її розумінню.

Один з основних висновків юридичних герменевтиків полягає в тому, що право не слід зводити до науки, воно більше тяжіє до людської мудрості і мистецтва¹, ніж до науки. Чи не найяскравіше цей нерозривний зв'язок права з людською мудрістю і мистецтвом знаходить прояв під час тлумачення текстів законів та інших нормативних актів. Наочним підтвердженням цього може слугувати застосування в юридичній інтерпретаційній практиці такої специфічної для герменевтики категорії, як «герменевтичний трикутник».

Метою статті є розкриття можливостей та особливостей і меж використання методології герменевтичного трикутника для поглибленого осмислення однієї з найдавніших проблем юриспруденції – тлумачення юридичних текстів, ступінь опанування мистецтва якого значною мірою визначає рівень професіоналізму юриста.

Виклад основного тексту. Герменевтичний трикутник – поняття, що стосується взаємовідносин між автором тексту, самим текстом і його інтерпретатором. Основне і найскладніше питання, яке виникає в процесі застосування герменевтичного трикутника під час тлумачення тексту закону (іншого нормативного акта), можна сформулювати так: яку роль у цьому трикутнику відведено інтерпретатору, зокрема судді, – виключно виявника волі автора тексту закону – законодавця, його намірів; об'єктивного (істинного) смислу (змісту) норми закону, що тлумачиться, тобто роль його споживача чи активного творця – співавтора закону без зміни при цьому його тексту?

Попри те що в сучасному вітчизняному правознавстві, на відміну від часів панування ортодоксального юридичного позитивізму, роль суду в тлумаченні не зводиться до «вуст закону», юридико-позитивістські підходи до тлумачення

залишаються доволі поширеними як у загальній теорії права, так і в галузевих юридичних науках.

Однією з найдавніших цілей юридичного тлумачення, яка виникла фактично одночасно з появою писаних законодавчих текстів і яку іноді намагаються реалізувати деякі вітчизняні правознавці, є виявлення волі законодавця. Впродовж багатьох століть її розглядали як основну й чи не єдину мету тлумачення закону. До того ж виявлення такої волі тривалий час зводилося до її виведення з тексту відповідного закону дедуктивним шляхом, надаючи такому способу виявлення волі законодавця універсального значення. Проте згодом, усвідомивши практичну неефективність такого догматичного способу тлумачення закону, правознавці фактично відмовилися від нього, стверджуючи, що воля законодавця має значення для тлумачення закону лише тоді, коли вона чітко виражена в ньому, що трапляється доволі рідко. Якщо ж такої чіткості закону бракує, шукати «приховану» в тексті закону волю законодавця марно, оскільки неможливо виявити те, чого насправді не існує. З огляду на це, як закордонні, так і більшість українських правознавців ставляться до цієї мети тлумачення закону доволі скептично², хоч за попередньою традицією посилення на неї все ще інколи трапляється у вітчизняній літературі, присвяченій проблемі юридичного тлумачення³.

Частіше, порівняно з поняттям «воля законодавця», правознавці використовують поняття «намір законодавця», тобто його задум, яким охоплюється свідомий вибір законодавцем як мети закону, так і засобів і способів її досягнення. Проте спроможність інтерпретатора виявити «намір законодавця» в самому законі також викликає сумнів.

Адже переважно більшість законопроектів у сучасних умовах готують не законодавці, а представники органів виконавчої влади або ж, найчастіше, на їхнє замовлення – групи експертів. Саме вони втілюють у законі певний задум, якщо не свій власний, то принаймні замовників законопроекту. Законодавці до цього задуму часто не мають жодного стосунку, а їхнє голосування за законопроект зовсім не означає, що вони глибоко перейнялися цим задумом, тим паче в умовах «турборежимного» ухвалення законів, притаманного сучасному вітчизняному парламентаризму. Нерідкісні також випадки, коли

² Анатолій Мірошніченко, «Статичне та динамічне тлумачення права», *Право і громадянське суспільство* 1 (2012): 63, <http://lcslaw.knu.ua/2012-1.pdf>.

³ Наталія Лепіш, «Наукове розуміння тлумачення норм права», *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* 4 (2015): 22.

¹ Рене Давид, *Основные правовые системы современности*, пер. с фр. В. Туманова (Москва: Международные отношения, 1999), 124.

законодавець, ухвалюючи закон, чи навіть конституцієдавець – певні положення конституції, мають різні наміри.

Зокрема, жваві дискусії в Україні нині викликає положення статті 4 Конституції України, відповідно до якого «в Україні існує єдине громадянство». Більшість політиків і юристів тлумачать це положення так, що нібито воно виключає одночасне перебування громадянина України в громадянстві інших держав (множинне громадянство).

Як член першої Комісії по розробці нової Конституції України і один із розробників спочатку Концепції нової Конституції України, а потім її численних проєктів (у складі робочих груп) можу засвідчити, що наміри як самих розробників проєктів Основного Закону, так і членів Конституційної комісії щодо формулювання положень про громадянство в тексті Конституції не відзначалися одноставністю. Одні акцентували увагу на тому, що в Україні не може бути подвійного громадянства, тобто поряд із громадянством України громадянства її частин. І для такої позиції були вагомі підстави. Річ у тім, що проєкти Конституції України готувалися в період різкого загострення політичних процесів у Криму, пов'язаних зі статусом півострова. 6 травня 1992 р. Верховна Рада Кримської АРСР (так вона називалася тоді) ухвалила Конституцію Республіки Крим, яка визначала Крим самостійною державою, що перебуває з Україною в договірних, по суті конфедеративних відносинах з усіма наслідками, які випливають із цього статусу, зокрема й щодо громадянства.

І хоч Законом України від 17 березня 1995 р. «Конституцію Республіки Крим» було скасовано, загроза кримського сепаратизму зберігалася, що підтвердили наступні події на півострові.

Інші члени Конституційної комісії вважали неприпустимим, щоб громадяни України одночасно мали громадянство інших держав. Ці наміри знайшли відображення у перших конституційних проєктах (проєкти Конституції України в редакції від 1 липня 1992 р., від 27 травня 1993 р., від 6 жовтня 1993 р.), в яких пропонувалося викласти положення про громадянство так: «в Україні існує єдине громадянство. Громадянин України не може одночасно мати громадянство іншої держави».

Зрештою зійшлися на тому, що найактуальнішим на той час для України питанням було недопущення подвійного громадянства в межах єдиної унітарної держави, якою бачили Україну переважна більшість членів Конституційної комісії та її робоча група. Проте в проєкті Конституції України від 15 листопада 1995 р., схваленому

Конституційною комісією 23 листопада 1995 р., положення статті 4 про те, що «громадянин України не може одночасно мати громадянство іншої держави», було вилучено. Які справжні наміри були у депутатів Верховної Ради України під час ухвалення ними Конституції в ніч з 27 на 28 червня 1996 р., нині встановити практично неможливо, оскільки широких дебатів навколо статті 4 Конституції України стенограмою не зафіксовано. Очевидно, ці наміри в різних депутатів були різними, а в декого з них їх могло не бути взагалі. Тому зрозуміло одне: обмежуватися виключно історичним і телеологічним способами тлумачення тексту вказаного положення Конституції, шукаючи у ньому якийсь однозначний намір конституцієдавця, при цьому ігноруючи нинішню ситуацію в Україні і світі, неприпустимо.

Під час його тлумачення вирішальне значення, очевидно, матиме не так пошук намірів конституцієдавця (це, як випливає з викладеного, здебільшого безперспективно), як, за висловом Р. Дворкіна, «моральне прочитання» Конституції України, без якого її достовірність і ефективність інтерпретація в цьому разі неможлива. Адже цілком зрозуміло, що допущення «множинного громадянства» з державою-агресором суперечить моральному і правовому духу Конституції, її ціннісним орієнтирам, принижуючи особисту й національну гідність громадян України.

Зовсім інший підхід до «множинного громадянства» може бути застосований щодо громадян держав-партнерів України, які практично довели відданість загальноновизнаним цивілізованим світом цінностям, допомагаючи Україні в її героїчній боротьбі проти агресора.

Враховуючи положення Європейської конвенції про громадянство 1997 року, яка залишає за державами – її учасниками право вільно вирішувати питання про допустимість множинного громадянства та пов'язані з ним наслідки, а також конституційну практику багатьох демократичних держав і тенденції її розвитку в сучасному глобалізованому й інтегрованому світі, навряд чи варто під час інтерпретації положення статті 4 Конституції України дотримуватися якогось однозначного, «математично вивіреного» її тлумачення, придатного для всіх життєвих ситуацій. Тут має діяти принцип «до неоднакового слід ставитися неоднаково», тобто виходити з того, що стаття 4 Основного Закону України не забороняє громадянам України одночасно мати громадянство іншої держави, хоч до «множинного громадянства» слід підходити доволі зважено, пам'ятаючи про те, що воно може спричинити негативні для держави

та її громадян наслідки, а тому потребує розгорнутої і деталізованої регламентації в Законі.

Як показує історичний досвід, суттєві розбіжності в намірах законодавців під час ухвалення певних законодавчих положень властиві також іншим країнам. Наприклад, у Швейцарії ще законом 1893 року, положення якого діють досі, заборонено кошерну шхиту – ритуальну процедуру забою худоби, яку здійснювали за давньою єврейською традицією відповідно до головної священної книги іудаїзму – Тори. За цією процедурою тварині (худобі) перерізали горло гострим, ідеально гладким ножом. Попри те що забій таким способом виконував кваліфікований фахівець – шохет доволі швидко й нібито безболісно, він викликав спротив з боку організацій захисту тварин, тиск яких на уряд зрештою спричинив вказану заборону.

Здавалося б, намір законодавця тут мав бути очевидним: така заборона мала на меті протидію жорстокому поводженню з тваринами. Насправді, як виявилось, чимало (чи навіть більшість) членів швейцарського парламенту, ухвалюючи вказане положення, керувалися іншим наміром, а саме – спровокувати цим положенням вплив зі Швейцарії та обмежити імміграцію до країни зі Східної Європи євреїв, яким за іудаїзмом дозволено їсти тільки м'ясо худоби, зарізаного описаним способом⁴.

Зрештою, в реальному житті бувають випадки, коли прагнення інтерпретатора виявити намір законодавця взагалі може видаватися абсурдним. Це, зокрема, відбувається тоді, коли в країні після краху тоталітарного режиму продовжують діяти деякі норми законів (інших нормативних актів), ухвалених за часів тоталітаризму. Такі випадки характерні як для післявоєнної Німеччини, так і для України після відновлення її незалежності. Стосовно цього відомий американський філософ права Л. Фуллер слушно ставить запитання: «Чи можна сказати, що повоєнні німецькі суди надавали повної чинності нацистським законам, коли тлумачили їх за своїми власними критеріями, замість цілком відмінних критеріїв, що діяли за нацистського режиму?». Відповідь Л. Фуллера на це запитання цілком логічна: «спроба дати точне тлумачення таким законам є недоречною»⁵.

Наведені приклади зовсім не заперечують, що те чи інше положення закону (іншого

нормативного акта) можна зрозуміти краще, звернувшись до його витоків, тобто застосувавши історичний спосіб тлумачення. Вони лише наголошують, що значення цього способу тлумачення не варто перебільшувати, оскільки часто положення закону не дають відповіді про намір законодавця або ж якщо й дають, то переважно не можуть бути застосовані так, як це задумував законодавець.

Відчуваючи, очевидно, безперспективність пошуку «наміру законодавця», більшість правознавців (як вітчизняних, так і почасти закордонних), формулюючи мету юридичного тлумачення, найчастіше оперують ще одним поняттям – «об'єктивний зміст», або в іншому варіанті – «істинний зміст» юридичної норми, що підлягає тлумаченню. Проте й ця мета тлумачення викликає більше запитань, ніж дає відповіді на них.

Як зазначає почесний професор Університету Париж X – Нантер М. Тропер, такі уявлення про юридичне тлумачення не враховують того, що теорія тлумачення може ґрунтуватися на різних концепціях «смыслу»: зміст може бути зведений до намірів авторів тексту; до об'єктивного змісту самого тексту, незалежно від намірів його авторів, але залежно від значення слів у буденній мові або юридичній термінології; від соціальної чи політичної функції тексту або від місця цього тексту в нормативній системі⁶. «Оскільки кожен із цих варіантів, – продовжує М. Тропер, – у свою чергу може зазнати численних інтерпретацій, то ідея про “єдиний істинний зміст” просто позбавлена будь-якого сенсу»⁷. Отже, ми знову повертаємося до того самого запитання (хоч і в дещо іншій редакції), яке поставили на початку цієї статті: чи існує об'єктивний істинний зміст (зміст) юридичної норми, незалежний від волі юридичного інтерпретатора і конкретно-історичної ситуації, в якій здійснюється тлумачення тексту закону чи іншого нормативного акта?

Продовжуючи розмірковування про це в контексті висловленої М. Тропером думки про різні концепції змісту, спробуємо продемонструвати це на прикладі підходів до тлумачення одного й того самого тексту закону представників різних професій – філолога-лінгвіста, історика та юриста.

Філолог-лінгвіст під час тлумачення цілком природно зосереджується на лексичному, лексико-семантичному й граматичному аналізі тексту закону, особливу увагу приділивши з'ясуванню змісту окремих слів, словосполучень, речень, розділових сполучників, розділових знаків тощо

⁴ Simon Erlanger, “Real, Imaginary and Symbolic Roles of Jews in Swiss Society,” *Jewish Political Studies Review* 22, no. 1–2 (Spring 2010), <https://jcpa.org/article/real-imaginary-and-symbolic-roles-of-jews-in-swiss-society/>

⁵ Лон Л. Фуллер, *Мораль права*, пер. з англ. Н. Комарової (Київ: Сфера, 1999), 44.

⁶ Мишель Тропер, «Свобода толкования у конституционного судьи», *Российский ежегодник теории права* 4 (2011): 193.

⁷ Там само.

та їх значення для розуміння тексту. Під час аналізу філолог може торкатися зв'язків досліджуваного тексту закону з іншими законодавчими текстами, з ідеями задуму законодавця, як і з конкретно правовою ситуацією. Проте такий аналіз здійснюється виключно під кутом зору дотримання відповідних лінгвістичних правил, тобто ґрунтується на розумінні тексту як відмежованого від усіх інших чинників, замкнутого в собі утворення.

Чи завжди юрист, зокрема суддя, має обмежуватись таким виявленням навіть високопрофесійними фахівцями-філологами і бездоганно аргументованим «лінгвістично істинним» смислом закону? Як свідчить практика, такої суто лінгвістичної (мовної) інтерпретації тексту закону нерідко буває недостатньо для ухвалення обґрунтованого і справедливого рішення у справі, що підтверджується ігноруванням під час юридичного тлумачення правил ще одного надбання герменевтики – герменевтичного кола.

На відміну від філолога-лінгвіста, історик основні свої зусилля спрямовує на виявлення первісного смислу тексту закону, тобто на те, що вкладав у цей текст історичний законодавець. У вітчизняній літературі, присвяченій способам тлумачення юридичних текстів, зазвичай прийнято вважати, що історичне тлумачення передбачає з'ясування умов, причин та чинників, які зумовили ухвалення відповідного закону (іншого нормативного акта). Це досягається завдяки аналізу як тексту самого закону, так і аналогічних текстів нормативних актів, що регулювали схожі відносини, але втратили чинність, матеріалів підготовки й прийняття закону: проєктів закону, пояснювальних записок, стенограм обговорення законопроєкту тощо. Тобто виявлення смислу тексту закону, який вкладав у нього історичний законодавець, обмежується здебільшого аналізом нормативного матеріалу та дотичних до нього документів.

На дослідженні відповідних нормативних текстів зосереджується переважно увага також тісно пов'язаного з історичним тлумаченням телеологічного (цільового) способу юридичного тлумачення. Воно зазвичай зводиться до виявлення і розкриття цілей прийняття закону (іншого нормативного акта) у співвідношенні з ним граматичної і логічної суті формулювань законодавця, що містяться в текстах нормативних приписів.

Тим часом, як свідчить інтерпретаційна практика, для виявлення первісного смислу тексту закону, тобто того, який вкладав у нього історичний законодавець, аналізу самого тексту закону, як і інших аналогічних нормативних актів, що діяли в минулому, законопроєктів, стенограм

тощо для інтерпретатора-історика часто недостатньо. Він здебільшого має виходити за межі тексту закону чи навіть текстів інших нормативних актів, щоб здобути відомості про мотиви, наміри, цілі, а зрештою про первісний смисл тексту закону, який сам його текст та інші нормативні тексти не дають і дати не можуть. Для цього інтерпретатор-історик зазвичай вдається до аналізу історичних, політичних, моральних та інших передумов ухвалення закону, що дозволяє йому відчутти і зрозуміти дух епохи та конкретного соціального середовища, в яких закон було ухвалено. Інакше кажучи, історик, на відміну від філолога, не замикається не лише у вузьких рамках тексту закону як лінгвістичного утворення, а й у межах нормативних утворень загалом.

Тлумачення тексту закону, яке здійснює представник юридичної професії – суддя, адвокат, прокурор, порівняно з його інтерпретацією філологом-лінгвістом та істориком, набагато складніше.

На відміну від історика, суддя (як і адвокат і прокурор) не може обмежитись виявленням смислу, який вкладав у текст закону історичний законодавець, навіть тоді, коли його наміри чітко виражені в законі, попри те що з'ясування такого смислу нерідко є необхідним допоміжним засобом для пошуку права й ухвалення обґрунтованого, неупередженого та справедливого рішення у справі. Проте таке рішення суддя приймає сьогодні, а не в період ухвалення закону. Його тлумачення завжди пов'язане з актуалізацією тексту закону, тобто його пристосуванням до місця, часу й конкретної ситуації, яку розглядає суд. Адже суддя шукає право і справедливість не за мірками епохи, в яку ухвалювався закон, а за мірками сьогоднішнього дня. Він не може не брати до уваги зміни, що відділяють його епоху від епохи, коли закон ухвалювався, а отже не усвідомлювати відмінностей між первісним смислом закону і тим правовим смислом, який відповідає духу епохи, в якій юрист (суддя, адвокат, прокурор) живе. Адже будь-який закон – це живий інструмент, дух якого змінюється разом із часом і простором, хоч його текст може залишатися незмінним, тобто однаковим для філолога, історика і правника. Звідси напрашується висновок, що від юриста, який тлумачить текст закону, вимагається набагато глибше його розуміння, яке спирається як на системне тлумачення (тобто встановлення місця норм закону в юридичній нормативній системі та виявлення взаємозв'язків і залежностей між ними, до чого часто зобов'язують бланкетні і відсильні норми), так і на розуміння конкретної ситуації, яку розглядає суд, різноманітних факторів, що її спричинили, та усвідомлення своєї

відповідальності за прийняте рішення. Інакше кажучи, розуміння, як слушно наголошує Г.-І. Гадамер, «завжди містить у собі й аплікацію зрозумілого смислу»⁸, тобто накладення на текст закону свого суб'єктивного (не плутати з суб'єктивістським) уявлення про правду й справедливість у ситуації, що розглядається, заснованого як на наукових знаннях, так і на власному життєвому і професійному досвіді.

Що ж стосується загального методологічного підходу до взаємовідносин між інтерпретатором, автором тексту закону – законодавцем і самим його текстом, то він впливає зі сформульованої творцем теорії інтерпретації в дусі герменевтичних ідей німецьким філософом, філологом і теологом Ф. Шляйєрмахером головної мети герменевтичного методу: інтерпретатор повинен зрозуміти автора та його працю краще, ніж він сам її розуміє. Хоч ставлення до цього висловлювання Ф. Шляйєрмахера в зарубіжній філософії права неоднозначне (деякі її представники слушно вважають пошук задуму автора тексту взагалі недоцільним, про що йшлося вище), заперечувати його методологічне значення для з'ясування природи юридичного тлумачення не слід. Його доволі чітко сформулював видатний німецький філософ права Г. Радбрух. «Інтерпретатор, – писав він, – може розуміти закон краще, ніж його творці. Закон може бути мудрішим за його розробників»⁹.

Мудрість закону полягає не так у мудрості самого наміру (задуму) законодавця чи в наявності якогось об'єктивного, незалежного від інтерпретатора, змісту (істинного смислу) юридичної норми, яку тлумачать, як, насамперед, у властивостях форми закону – його абстрактності, неперсоніфікованості й неіндивідуалізованості. Саме завдяки їм юрист-інтерпретатор може виявити власну мудрість – вміння аналізувати як сам текст закону, так і той контекст, у якому закон функціонує – все розмаїття життєвих і юридичних питань, які постають перед інтерпретатором під час юридичного тлумачення.

У тлумаченні нормативних юридичних текстів найяскравіше проявляється креативність (від англ. *creative*) інтерпретаторів – одна з головних, як її інколи називають, якостей людини XXI століття, тобто здатність відхилятися від стереотипів мислення, бачити проблеми під нетрадиційним кутом зору і вирішувати їх нестандартним способом.

Креативність мислення в інтерпретації юридичних текстів, зокрема, знаходить вияв:

– у відмові від притаманної юридичному позитивізму ролі споживача тексту закону чи іншого нормативного акта, намаганні творчого осмислення їхнього змісту (не змінюючи самого тексту нормативного акта), тим самим перетворюючись на його активного співавтора;

– у гнучкості юридичного мислення, здатності відчувати зміни, що відбулися в суспільній свідомості людей, їхній психології і моралі, та приймати на цій основі нестандартні рішення;

– у вмінні системного бачення юридичних проблем, не обмежуючись певними, зокрема лінгвістичними, способами аналізу тексту закону;

– у здатності знаходити в межах верховенства права незвичні шляхи і способи вирішення складних справ.

Креативність дає змогу юристу-інтерпретатору не тільки знайти вихід із складних ситуацій, які все частіше трапляються в його практичній діяльності, а й самореалізовуватися і самовдосконалюватися, сприяючи тим самим підвищенню авторитету правничої професії.

Саме завдяки креативності інтерпретатора закон набуває змістової мудрості. Кінцева мета інтерпретатора полягає в тому, щоб, не змінюючи тексту закону, реалізувати визначальну, фундаментальну властивість права – справедливість та інші закладені в праві цінності, пристосовуючи їх до конкретно-історичних умов, у яких здійснюється тлумачення, а зрештою – забезпечити обґрунтоване, неупереджене і справедливе рішення у справі.

Підтвердженням активної творчої ролі інтерпретатора в нормотлумачній діяльності, в якій тісно поєднуються науковий пошук і професійна майстерність та результативність впливу на зміст закону, є відоме ще з часів перших тлумачень американської Конституції Верховним судом США положення, яке нині стало аксіомою: норми конституції існують (діють) у тому вигляді, в якому їх витлумачив суд. Ця аксіома поширюється й на інші нормативні документи – міжнародні договори, зокрема Європейську конвенцію з прав людини, закони тощо.

Висновки. Інтерпретатори – адвокати, прокурори й особливо судді – це не пасивні споживачі закону, а по суті його співавтори, оскільки саме від них залежить змістове наповнення еластичної (з огляду на абстрактність) форми закону.

Звісно, не всі вітчизняні правники, зокрема судді, правосвідомість яких сформована переважно на юридико-позитивістських традиціях, готові до цієї надзвичайно складної нормотлумачної

⁸ Ганс-Георг Гадамер, *Істина і метод*, т. I, пер. з нім. Олександра Мокровольського (Київ: Юніверс, 2000), 309.

⁹ Густав Радбрух, *Філософія права*, пер. с нем. Ю. Юмашева (Москва: Международные отношения, 2004), 129.

діяльності. Проте шлях до поліпшення стану справ у цій сфері полягає не у встановленні жорстких законодавчих рамок (жорсткій законодавчій регламентації) суддівського тлумачення законів, до чого

іноді схиляється вітчизняний законодавець, а в суттєвому підвищенні професійної майстерності суддів, у якій значну роль відіграє формування у них непозитивістського стилю мислення.

Список використаної літератури

- Гадамер, Ганс-Георг. *Истина і метод. Т. I: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики*. Пер. з нім. Олександра Мокровольського. Київ: Юніверс, 2000.
- Давид, Рене. *Основные правовые системы современности*. Пер. с фр. В. Туманова. Москва: Международные отношения, 1999.
- Лепіш, Наталія. «Наукове розуміння тлумачення норм права». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* 4 (2015): 12–24. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_4_4.
- Мірошніченко, Анатолій. «Статичне та динамічне тлумачення права». *Право і громадянське суспільство* 1 (2012): 59–66. <http://lcslaw.knu.ua/2012-1.pdf>.
- Радбрух, Густав. *Философия права*. Пер. с нем. Ю. Юмашева. Москва: Международные отношения, 2004.
- Тропер, Мишель. «Свобода толкования у конституционного судьи». *Российский ежегодник теории права* 4 (2011): 184–95.
- Фуллер, Лон Л. *Мораль права*. Пер. з англ. Н. Комарової. Київ: Сфера, 1999.
- Erlanger, Simon. “Real, Imaginary and Symbolic Roles of Jews in Swiss Society.” *Jewish Political Studies Review* 22, no. 1–2 (Spring 2010). <https://jcpa.org/article/real-imaginary-and-symbolic-roles-of-jews-in-swiss-society/>

Bibliography

- David, René. *Major legal systems in the world today*. Translated from French by V. Tumanov. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1999 [in Russian].
- Erlanger, Simon. “Real, Imaginary and Symbolic Roles of Jews in Swiss Society.” *Jewish Political Studies Review* 22, no. 1–2 (Spring 2010). <https://jcpa.org/article/real-imaginary-and-symbolic-roles-of-jews-in-swiss-society/>
- Fuller, Lon. *The Morality of Law*. Translated from English by N. Komarova. Kyiv: Sfera, 1999 [in Ukrainian].
- Gadamer, Hans-Georg. *Wahrheit und Methode. Vol. 1: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Translated from German by Oleksandr Mokrovolskyi. Kyiv: Yunivers, 2000 [in Ukrainian].
- Lepish, Nataliia. “Scientific understanding of interpretation of rules of law.” *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series* 4 (2015): 12–24. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_4_4 [in Ukrainian].
- Miroshnychenko, Anatolii. “Statychnе ta dynamichne tлумachennia prava” [“Static and dynamic interpretation of law”]. *Pravo i hromadianske suspilstvo [Law and Civil Society]* 1 (2012): 59–66. <http://lcslaw.knu.ua/2012-1.pdf> [in Ukrainian].
- Radbruch, Gustav. *Filosofia prava [Philosophy of Law]*. Translated from German by Y. Yumashev. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 2004 [in Russian].
- Troper, Michel. “Svoboda tolkovaniia u konstitucionnogo sudi” [“Freedom of interpretation for the constitutional judge”]. *Rossiiskii ezhegodnik teorii prava [Russian Yearbook of Legal Theory]* 4 (2011): 184–95 [in Russian].

Mykola Koziubra

HERMENEUTIC TRIANGLE AND FEATURES OF USING ITS METHODOLOGY IN LEGAL INTERPRETATION

The article reflects on hermeneutic triangle as the special hermeneutical concept, exploring the possibilities and specifics of its application with a focus on the correlation between the author of the text, the text itself, and its interpreter, aiming to provide further insight into the interpretation of legal texts as one of the oldest jurisprudential problems, and the level of skills in applying this art heavily influences a lawyer’s professional qualities.

In this regard, the article challenges some of the most widely spread legal approaches to the interpretation of the aim of statutory texts interpretation, specifically – determining the legislator’s (norm creator’s) authority; its aims; determining ‘the objective essence,’ or in other words, ‘the true sense’ of statutory norms.

The article addresses a fundamental and most complicated question arising in the application of the hermeneutic triangle during statutory interpretation. Specifically, it delves into the role of interpreter (particularly the judge) within this triangle. It questions whether the interpreter has to determine the will of the statutory text author – the legislator, his/her aims, objective (true) essence (content) of the interpreted statutory norm, i.e. his/her role as the consumer or active creator co-author of the statute without altering its text. Grounding its findings on hermeneutics scholars and interpretation practice, the article stipulates that statutory text interpretation cannot exist independently of the will of the legal interpreter without regard to a specific historical situation that the interpretation takes place in. The interpretation is always connected to the actualization of statutory texts, their adaptation to the place, time, and exact situation under review by the court or any other institution applying the norm. This, however, does not deny that either of the statutory provisions may be understood better with regard to its origins by applying historical and teleological interpretation. Practical examples provided in the article only serve to emphasize that the above mentioned

interpretive methods should not be overestimated while statutory provisions do not often provide insight to legislator's will, and even in cases when they do, they may not mostly be applied the way the legislator has originally proposed.

Therefore, primary emphasis is placed on difficulties of statutory text interpretation with the aid of the hermeneutical triangle technology application. An additional focus is made on the general methodological approach highlighted before by F. Schleiermacher where the interpreter may understand the interpreted text better than its author and by G. Radbruch that the statute may be more prudent than its author(s). However, in order to perform the interpretation in such a way, lawyer and interpreter needs to have the skills of analyzing both the text of the statute but also the context where the statute exists including the whole set of legal and colloquial issues the interpreter is confronted with in the process of interpretation. Legal interpretation of statutory norms reveal greatly interpreters' creativity, i.e. their ability to deviate from the set thinking stereotypes, to approach the issues from non-standard point of view, and to solve those with the help of a non-standard way within the requirements of the rule of law. It is highly important to develop a non-positivistic approach being the major reason for improving lawyers' professional skills where creativity plays a vital role.

Keywords: hermeneutics, hermeneutical method, interpretation, statute, interpreter, consumer, creator, prudence, creativity.

Матеріал надійшов 06.09.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)